

**V FEBRVARII.
DE S. AGATHA VIRG. MART. CATANÆ IN
SICILIA
ACTA S. AGATHÆ
Ex Bonino Mombritio & XVI Latinis MSS.**

QVÆSTIO I

S. Agatha varie tentata, alapis cæditur.

[1] **Passionis beatissimæ Virginis & Martyris Agathæ, quæ passa est in prouincia Siciliæ, in vrbe Catanensium, sub Decio Imperatore, ipso Decio ter Consule, die Nonarum Februariarum, [S. Agatha passa Decio tertium Cos.] recitamus historiam.**

[2] **Quintianus, Consularis prouinciæ Siciliæ, audiens sanctam opinionem Virginis Deo dicatæ Agathe; multifaria intentione perquirebat, vt ad eam pertingeret. Per singula enim crimina mentis suæ [capta a Quintiano Consulari,] singulorum in se vitiorum exagitabat affectus: vt pote pro gloria sæculi concupiscens suam opinionem extendere, nobilissimis ortam natalibus Dei famulam fecit arctari, vt qui erat de genere ignobili natus, per hoc personaret ad aures vulgi, quod tantus esset ac talis, qui posset etiam spectabilium sibi subiugare personas: [ignobili,] vt libidinosus autem, ad aspectum Virginis pulcherrimæ oculorum suorum concupiscentiam commouebat: [luxurioso,] & vt avarus ad facultates eius cupiditatis suæ fraena laxabat: atque vt idololatra & daemonum seruus, [impio,] feruore impietatis suæ inflammatus, Christi nomen audire non poterat.**

[3] **His & huiusmodi, vt diximus, furiis comprehensus, S. Agatham a suis fecit apparitoribus coarctari, [traditur**

Aphrodisiæ peruertenda.] & fecit eam cuidam matrone, tradi, nomine Aphrodisiæ quae habebat nouem filias turpissimas, sicut fuerat & mater earum. Hoc autem fecit, vt per dies triginta quotidie blandirentur ei, & mutarent animum eius; & modo promittendo laeta, modo terrendo asperis, sperabant eius mentem sanctam a bono proposito reuocare. Quibus S. Agatha dicebat: Mens mea solidata est, & in Christo fundata: verba vestra venti sunt, promissiones vestrae pluviae sunt, terrores vestri flumina sunt; [cui precibus & lacrymis resistit,] quae quantumuis impingant in fundamenta domus meae non poterit cadere; fundata enim est supra firmam petram. Haec autem dicens flebat quotidie, & orabat; & sicut sitiens in ardore solis fluentia fontium concupiscit, ita desiderabat ad martyrij coronam attingere, & diuersa pro Christi nomine supplicia sustinere.

[4] [cupida martyrij:] Videns igitur Aphrodisia mentem eius immobilem permanere, abiit ad Quintianum, & dixit ei: Facilius possunt saxa molliri, & ferrum in plumbi mollitiem conuerti, quam ab intentione Christiana mens istius puellæ reuocari. [ea blanditiis ac minis, cum filiabus, nil proficiente,] Ego enim & filiae meae sine cessatione vicibus nobis inuicem successimus, & per diem & noctem nihil aliud gessimus, nisi vt ageremus qualiter animum eius ad consensum boni consilij inclinarem. Ego etiam & gemmas & ornamenta insignia, & vestimenta auro texta obtuli: ego domos & praedia suburbana repromisi: ego varium ornatum domus, ego familias diuersi sexus & aetatis exhibui: sed ista omnia quasi terram, quam pedibus suis conculcat, ita pro nihilo computauit. Tunc iratus Quintianus iussit eam ad secretarium suum adduci, & sedens pro tribunali, [tribunali sistitur] hoc initium sermonis arripuit: Cuius conditionis es? B. Agatha respondit: Non solum ingenua, sed ex spectabili genere, vt omnis parentela mea testatur. [fatetur se, licet nobilem, ancillam Christi;]

Quintianus Consularis dixit: Et si ingenua probaris & nobilis, cur moribus te seruilem personam ostendis? S. Agatha dixit: Quia ancilla Christi sum, ideo me seruilem ostendo personam. Quintianus dixit: Certe si ingenua eras & nobilis, quomodo te ancillam esse commemoras? S. Agatha dixit: Summa ingenuitas ista est, in qua seruitus Christi comprobatur. Quintianus dixit: Quid ergo? Nos ingenuitatem non habemus, qui seruitium Christi contemnimus, [quæ vera ingenuitas:] & deorum culturam sequimur? S. Agatha respondit: Ingenuitas vestra ad tantam in captiuitatem deuenit, vt non solum vos peccati faciat seruos, verum etiam lignis & lapidibus faciat obnoxios.

[5] Quintianus dixit: Quidquid furioso ore blasphemaueris, pœnæ poterunt vindicare. Die tamen antequam ad tormenta venias, cur deorum sancta contemnas? S. Agatha dixit: Noli dicere, deorum; sed dic, [deos irridet:] dæmoniorum. Dæmonia enim sunt isti, quorum effigies in æramenta conuertitis, quorum marmoreas & gypseas facies inauratis. Quintianus dixit: Elige tibi unum e duobus, quod cumque volueris, consilium; aut diuersas pœnas inter damnatitios quasi stulta incurrere; aut quasi sapiens & nobilis, quod te natura dictauit, sacrificia diis omnipotentibus, quos veros deos esse vera diuinitas demonstrat. S. Agatha respondit: Sit talis uxor tua, qualis dea tua Venus fuit; & tu sis talis, qualis Iupiter deus tuus exstitit. Quintianus hoc audiens iussit eam alapis cædi. cui & dixit: In iniuriam ludicis noli temerario ore garrere. S. Agatha respondit: Dixisti deos tuos esse, [cæditur alapis:] quos vera diuinitas demonstrat: quos vera diuinitas demonstrat: sit ergo uxor tua talis vt Venus, & tu vt Iupiter, vt & vos possitis in deorum vestrarum numero computari. Quintianus dixit: [iterum deos videt, quibus nec ipse Iudex se aut uxorem suam esse similes velit:] Apparet te hoc eligere, vt diuersa tormenta sustineas, quæ repetitis me iniuriis tuorum sermonum exagitas. S.

Agatha respondit: Miror te virum prudenrem ad tantam stultitiam reuolutum, vt illos tuos dicas deos esse, quorum vitam non cupias tuam coniugem imitari; & dicas tibi iniuriam fieri, si eorum vivas exemplo. Si enim veri dii sunt, bonum tibi optavi, vt talis vita tua sit qualis eorum fuisse perhibetur. Si autem execraris eorum consortium, mecum sentis. Dic ergo eos tam pessimos esse, tamque sordidissimos, vt qui maledicere voluerit aliquem, talem illum optet esse, qualis fuit execrabilis vita eorum.

[6] Quintianus dixit: Quid mihi verborum superfluum cursus? [minas contemnit:] aut sacrificia diis, aut variis suppliciis te faciam interire. S. Agatha respondit: Si feras mihi promittas, audito Christi nomine mansuescent: si ignem adhibeas, de cælo mihi rorem saluificum Angeli ministrabunt, si plagas & verbera; habeo intra me Spiritum sanctum, per quem vniuersa tua tormenta despiciam. Tunc Quintianus agitans caput, iussit eam in carcerem tenebrosam recipi, dicens ei: Cogita tecum, & pœnitere, vt possis euadere tormenta horribilia, quæ te fortiter laniabunt. Agatha respondit: Tu minister Sathanæ, tu pœnitere, vt possis euadere tormenta perpetua. [detruditur in carcerem læta.] Tunc Quintianus iussit eam celerius trahi ad carcerem: quia eum voce publica confutabat. Sancta autem Agatha lætissime & glorianter carcerem intravit, & quasi ad epulas inuitata, gaudens agonem suum Domino precibus commendabat.

QVÆSTIO II

**S. Agatha equuleo torta & mamillæ abscissione,
diuinitus curatur.**

[7] Sequenti igitur die impiissimus Quintianus suis eam aspectibus iussit aptari, cui & dixit: Quid tractasti circa salutem tuam? Agatha respondit: Salus mea Christus est. Quintianus dixit: Quousque infelix protrahis intentionem vanam? Denega Christum, [S. Agatha iterum Christum

confitetur:] & deos incipe colere, & consule tuæ iuuentuti, ne acerba morte consumaris. S. Agatha dixit: Tu nega deos tuos, qui sunt lapides & ligna: & Creatorem tuum, qui te fecit, Deum verum adora; quem si contempseris, acerrimis pœnis & perpetuis incendiis subiacebis. [equuleo torquetur,] Tunc iratus Quintianus iussit eam a equuleo ingenti suspendi & torqueri. Cumque torquerent eam, dixit ad eam Quintianus: Relinque intentionem animi tui, vt vitæ tuæ possit esse consultum. S. Agatha respondit: Ego in his pœnis ita delector, [& in tormentis exultat:] sicut qui bonum nuntium audit, aut sicut qui videt quem diu desiderauit, aut sicut qui inuenit thesauros multos, ita & ego delector in his pœnis temporalibus posita. Non enim potest triticum in horreum poni, nisi theca eius fortiter fuerit conculcata & redacta in paleas: ita & anima mea non potest in paradisum Domini cum palma intrare martyrij, nisi diligenter feceris corpus meum a carnificibus atrectari.

[8] Tunc iratus Quintianus iussit eam in mamilla iorqueri, & tortam diutius iussit eam abscindi. S. Agatha dixit: Impie, crudelis, & dire tyranne, [abscinditur ei mamilla,] non es confusus amputare in fœmina, quod ipse in matre suxisti? Sed ego habeo mamillas integras intus in anima mea, ex quibus nutrio omnes sensus meos, quas ab infantia Christo Domino consecraui. [sicque in carcerem retruditur absque medicamine & cibo:] Tunc Quintianus iussit eam iterum in carcerem mitti, & iussit vt nulli liceret medicorum introire ad eam; & neque panem neque aquam ei ministrari.

[10] Tunc proiciens se in orationem S. Agatha dixit: Gratias tibi ago, Domine Iesu Christe, quia memor es mei, & misisti ad me Apostolum tuum, qui me confortauit & recreauit viscera mea. Et dum compleret orationem suam, respiciens ad omnes maculas corporis sui, [etiam mamilla restituta, luce per totam noctem perdurante:

recusat, carcere aperto, fugere:] saluata esse omnia membra sua cognouit: nam & restaurata erat mamilla eius. Ita autem per totam noctem lux refulsit in carcere, vt præ pavore custodes carceris fugerent, & carcerem apertum derelinquerent. Tunc dicebant S. Agathæ personæ quæ ibi erant inclusæ, vt abiret. Illa autem dixit: Absit a me, vt ego coronam meam perdam, & eos qui custodes sunt tribulationibus tradam. Ego enim adiuta a Domino meo Iesu Christo, perseuerabo in confessione eius, qui me saluam fecit & consolatus est me.

Annotata

De forma equulei multis agit Inueges. Metaphrastes solum habet suspensam.

Genus tormenti ita indicat Breviarium Rom. Admotis candentibus laminis, in equuleo torquetur. Metaphrastes ait spathulis incisam. Methodius infra num. 17. Expediuntur fasces, flagellis virgineale corpus obtunditur, deinde ferreis vngulis fidiculisque latera sulcantur. Sanctorius quoque virgis cæsam, & ardentibus laminis vstulatam scribit.

Bellouac. Scio enim, quod oportet flabellari triticum, autequam reponatur in horreum. S. Antoninus, flagellari.

Quidam tortam ei ac præcisam mamillam volunt, dum adhuc equuleo esset distenta: alij depositam primum ex equuleo, denuo vestimentis nudatam, revinctis post tergum manibus alligatam columnæ, bubulis nervis diuerberatam, inque mamilla cruciatam tradunt. Citat Carrera antiquam imaginem, e Vaticana bibliotheca acceptam, [quomodo ei abscissæ mamillæ?] quæ S. Agatham columnæ alligatam exhibet, duos vtrimque carnifices, quorum prior ardentem taedam plagæ admonet præcisæ iam ac humi iacentis mamillæ, alter

secundam præcidit ferreo cultro, quali fere ad secundum corium vtuntur sutores. Alij tres adhibitos ad barbarum hoc ministerium tortores coniiciunt ex his hymni veteris, quem S. Isidoro Hispalensi tribuunt, verbis:

*Iratus Iudex iubilat crudelis,
Tres suos excitat, in mamillis
Torqueri iubet delicatum corpus
Puellæ sacræ.*

Ast idem hymnus MS. ad nos missus, sic duos priores versus exhibet:

*Iratus Iudex sibilat crudelis,
Tortores suos excitat, in mamillis &c.*

Forcipe apprehensam, fune crudeliter adstrictam contortamque putat Inueges. [quomodo antea tortæ?] Nec leve castæ Virgini tormentum fuit, impuris manibus contrectari dicata Christo ubera, neque ullius mortalis vel aspectu solo hactenus temerata: incisa etiam forsan sunt vngulis spathulisue. Sanctorius intactas a verberum ictu in reliqua membrorum laxatione mamillas mansisse ait.

Vtraque abscissa creattur, vti iam ex antiqua imagine indicatum Et vero, vt infradicetur, duæ diuersis locis asseruantur. MS. S. Mariæ maioris de eius curatione per S. Petrum agens habet: Nam & restauratæ erant mamillæ eius.

Id peractum supplicium existimatur, vbi nunc S. Berylli ædicula visitur in atrio ecclesiæ S. Agathæ veteris: marmor illis muro affixum, in quo isthæc leguntur: [vbit] D. O. M. Hic Quintiana impietas, quod in matre clementer suxit, in Agatha crudeliter amputauit, an. Dom. CCLII.

S. Antoninus, scilicet intellectum & voluntatem.

Alij quos, nempe sensus. Ex hoc loco concludunt quidam non anno 10 ætatis, vt habet MS. Panormit. sed multo ante virginitatem Deo vouisse S. Agatham: & sane etiam in hisce regionibus (quid ergo apud ingeniosissimos Siculos?) ita quandoque puerorum atque adolescentularum animos peruadit diuinus Spiritus, [qua ætate vouerit castitate?] vt sexto aut septimo anno ætatis profiteantur se Deo seruire velle, nolle nubere &c. eaque auersentur quæ huic innocenti deuotioni sunt contraria. Quam multi Sancti ac Sanctæ ea ætate religionem ingressi? Tamen infantia vox longius etiam patet. Nam S. Ambrosius, vti 21 Ian. retulimus, de S. Agnete tredecenni loquitur: Infantia computabatur in annis, sed erat senectus mentis immensa.

Male ergo Sanctorius ait, exiguum panem ad sustentandum spiritum attributum.

Rocchus Pirrus in Notitia Ecclesiæ Catanensis nu. 6 scribit exstare adhuc fenestram, per quam ingressum esse Apostolum ad Agatham fama est. Id si de ostio intelligit, verum est, licet nunc obstructum illud sit; sin de fenestra alia, quæ lumen aliunde admitteret, negat Carrera apud Inuegem, vllam vnquam fuisse, cum plane subterraneus specus sit, sed per gradus descendisse, perque ostium intrasse Apostolum.

Bellouac. Ego vero licet puella sim, ita turpiter lacerata sum, quod etiamsi Christiana non essem, nemo posset de me capere voluptatem. Quædam MSS. vt vulnera ipsa non permittant te aliquid stimulare in mentem meam. Alia MSS. te aliquid stimulare in carne mea.

Quidam cibos quoque ab Angelo allatos scribunt: putant alij Diuina virtute corroboratam, vt post tot tamque atrocia tormenta ferre quatruidi mediam potuerit.

QVÆSTIO III

S. Agatha iterum torta, expirat, sepelitur, Catanam seruat.

[11] Factum est autem, post a quatuor dies iussit eam iterum Quintianus ante suum tribunal adstare, cui & dixit: Quousque furiaris contra decreta Principum inuictissimorum? Immola diis: sin autem, scias te acrioribus tormentis aptandam. Agatha respondit: Omnia verba tua fatua & vana sunt & iniqua, [profano Iudici insultat:] præcepta tua aërem ipsum maculant. Vnde miser & sine sensu & sine intellectu es. Quis enim vult ad auxilium suum lapidem inuocare, & non Deum summum & verum, qui me dignatus ab omni plaga, quam in me exercuisti, ita curare, vt etiam mamillam meam integerrimam meo corpori restitueret? Dixit ei Quintianus: Et quis est qui te curauit? Agatha respondit: Christus filius Dei. Quintianus dixit: Iterum Christum habes nominare? Agatha respondit: Ego Christum confiteor labiis, & corde inuocare non cesso.

[12] Quintianus dixit: Nunc videbo, si Christus tuus curabit te. Tunc iussit d testas acutas spargi, & sub testas carbones viuos immitti, [supra testas & carbones volutatur:] & in iisdem nudo eam corpore volutari. Cumque hoc fieret, subito locus, in quo sanctum corpus volutabatur, commotus est, & pars parietis cecidit, & oppressit consiliarium Iudicis, nomine Siluanum, & amicum eius, nomine Falconium, quorum consilio perpetrabat scelera. Sed & omnis ciuitas Catanensium a vi terræmotus exagitata est. [terræmotu & seditione populi] Denique omnes cucurrerunt ad secretarium Iudicis, & cœperunt nimio tumultu agere, quod sanctam Dei famulam impiis cruciatibus fatigaret, & idcirco omnes periculum sustinerent. [territa Iudice, reducit in carcerem] Tunc Quintianus fugiens, ex vno latere terræmotum metuebat, ex alio autem latere seditionem

populi formidabat. Iterum igitur iussit eam in carcerem recipi: ipse autem ad posterulam secretarij fugiens, in ianuis populum dereliquit. Sancta vero Agatha ingressa iterum in carcerem, expandit manus suas ad Deum, & dixit: Domine, qui me creasti, [ibique orans expirat:] & custodisti me ab infantia mea, & fecisti me in iuventute viriliter agere; qui tulisti a me amorem seculi, qui corpus meum a pollutione separasti; qui fecisti me vincere tormenta carnificis, ferrum, ignem, & vincula; qui mihi inter tormenta virtutem patientiæ contulisti; te deprecor vt accipias spiritum meum modo: quia tempus est, vt me iubeas istud saeculum derelinquere, & ad tuam misericordiam peruenire. Hæc cum dixisset coram multis cum ingenti voce, emisit spiritum.

[13] Quod audientes pij populi cum nimia celeritate venerunt, [aromatibus condita sepelitur,] & auferentes corpus eius posuerunt in sarcophago nouo. Factum est autem dum aromatibus condiretur corpus eius, & cum nimia diligentia collocarent illud; venit quidam iuuenis sericis vestibis indutus, quem sequebantur amplius quam centum pueri, omnes ornati & pulchri; quem nemo umquam viderat antea in ciuitate Catanensium, nec postea eum aliquis vidit, nec inuentus est aliquis, qui diceret hunc se scire. Hic ergo veniens intravit ad locum vbi condiebatur corpus eius, & posuit ad caput eius tabulam breuem ex marmore, [apposita per Angelos mirabili epigraphe:] in qua scriptum est: **MENTEM SÆNCTAM, SPONTANEVN HONOREM DEO, ET PATRIÆ LIBERATIONEM.** Posuit ergo hanc scripturam, vt diximus, intra sepulchrum eius ad caput, & tamdiu ibi stetit, quamdiu cum omni diligentia clauderetur. Clauso igitur sepulchro abscessit, & vt diximus, non est vltius visus nec auditus in regione vel in tota prouincia Siciliorum. Vnde suspicati sumus, quod Angelus eius fuerit. Et hanc scripturam divulgantes qui viderant, omnes Siculos sollicitos reddiderunt: & tam Iudæi quam etiam Gentiles

unanimes cum Christianis communiter cœperunt venerari sepulchrum eius. [inuocatur etiam ab Ethnicis & Iudæis.]

[14] Tunc Quintianus arripuit iter cum Officio suo ad investigandas facultates eius, [Quintianus male perit.] & vt teneret omnes de parentela eius: qui iudicio Dei in medio flumine interiit. Denique dum transiret flumen per navim, duo equi fremitum circa se dantes, calcesque iactantes, unus eum morsu inuasit, & alter calce percussum deiecit in flumen Symæthum: & non est inventum corpus eius vsque in præsentem diem. Vnde creuit timor & veneratio circa S. Agatham, & nullus vnquam molestus fuit eius generi.

[15] Vt autem euidenter scriptura illa, quam Angelus Domini posuerat, firmaretur; post anni circulum, circa diem natalis eius, [Velo S. Agathæ repressum Ætnæ incendium.] mons Ætna eructavit incendium, & quasi fluuius torrens ita ignis vehemens, & saxa & terram liquefaciens, veniebat ad Catanensium ciuitatem. Tunc paganorum multitudo fugiens de monte descendit; & venerunt ad sepulchrum eius, & auferentes velum vnde erat coopertum sepulchrum eius, statuerunt illud contra ignem venientem ad se; & ipsa hora stetit ignis divisus. Cœpit autem ignis die Kalendarum Februariarum, & cessauit die Nonarum earumdem, qui est dies sepulturæ eius: vt comprobaret Dominus noster Iesus Christus, quod a periculo mortis & incendij eos S. Agathæ meritis & orationibus liberasset: cui est honor & gloria & potestas in secula seculorum, Amen.